

УДК 378.011.3 – 051:373.2

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.1.3>

Оксана ДУРМАНЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Воли, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025
ORCID: 0000-0001-9434-4442

Бібліографічний опис статті: Дурманенко, О. (2021). Оцінювання якості дошкільної освіти як складник професійної підготовки майбутніх вихователів. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 16–22, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.1.3>

ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

Головними критеріями ефективності дошкільної освіти є показники особистісного зростання дитини: чим адекватніше, ефективніше та різноманітніше дитина розв'язує доступні вікові навчальні та життєві проблеми, тим вища оцінка роботи педагогів і дошкільного закладу загалом. Якість дошкільної освіти характеризують у межах конкретного закладу дошкільної освіти, а саме: формування розвивального середовища, добір кваліфікованих кадрів та підвищення їхньої фахової майстерності, організація освітнього процесу.

Головною вимогою в рішенні питань доступності дошкільної освіти виступає узгодження стандартів якості освіти зі стандартами умов її досягнення. Дошкільна освіта реалізує право людини в отриманні такої освіти, яка б відповідала здібностям, інтересам, нахилам дитини й дбала б про її максимальний розвиток. Доступність до якісної дошкільної освіти є не тільки демократичною ознакою суспільства, а й високопрофесійною ознакою діяльності кожного педагога.

Метою статті є аналіз специфіки підготовки майбутніх вихователів та подальший вплив на якість дошкільної освіти. Основними завданнями визначено створення належних умов для отримання дітьми якісної дошкільної освіти, забезпечення дієвості особистісно орієнтованої освітньої системи, реалізація принципів демократизації, гуманізації та індивідуалізації, інтегративності педагогічного процесу в закладі дошкільної освіти.

Ключові слова: дошкільна освіта, заклад дошкільної освіти, вихователь, якість, оцінювання якості, професійна підготовка.

Oksana DURMANENKO

PhD in Pedagogy, Senior Lecturer at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0001-9434-4442

To cite this article: Durmanenko, O. (2021). Otsiniuvannia yakosti doshkilnoi osvity yak skladnyk profesiinoi pidhotovky maibutnikh vykhovateliv [Assessment of the quality of preschool education as a component of professional training of future teachers]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 16–22, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.1.3>

ASSESSMENT OF THE QUALITY OF PRESCHOOL EDUCATION AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS

The main criteria for the effectiveness of preschool education are indicators of personal growth of the child: the more adequate, effective and diverse the child solves the available age educational and life problems, the higher the evaluation of teachers and preschool in general. The quality of preschool education is characterized within a specific institution of preschool education, namely: the formation of the development environment, the selection of qualified personnel and improving their professional skills, the organization of the educational process.

The main requirement in addressing the availability of preschool education is the harmonization of quality standards of education with the standards of conditions for its achievement. Preschool education realizes the human right to receive such education that would correspond to the abilities, interests, inclinations of the child and would take care of its maximum development. Access to quality preschool education is not only a democratic feature of society, but also a highly professional feature of every teacher.

The purpose of the article is to analyze the specifics of training future educators and further impact on the quality of preschool education. The main tasks are to create appropriate conditions for children to receive quality preschool education, ensure the effectiveness of personality-oriented educational system, implementation of the principles of democratization, humanization and individualization, integrative pedagogical process in preschool education.

Key words: preschool education, preschool education institution, educator, quality, quality assessment, professional training.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Актуальність проблеми якості дошкільної освіти пов'язана із загальними орієнтирами процесу вдосконалення системи освіти на усіх рівнях. На сьогодні розвиток дошкільної освіти залишається одним із пріоритетних напрямів державної освітньої політики в Україні. На сучасному етапі побудови українського суспільства важливими є проблеми якості освіти й відповідно оновлення системи професійної підготовки майбутніх вихователів і створення сприятливих умов формування творчої конкурентоздатної особистості вихователя закладу дошкільної освіти, якому властиві на лише високий професіоналізм, відповідальність, активність, креативність, але й насамперед комунікативність, емпатійність, мобільність, прагнення до самовдосконалення та саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Дослідженню питань якості освіти присвячені праці вітчизняних учених В. Кременя, О. Локшиної, В. Лутая, М. Михальченка, В. Огнев'юка, С. Сисоєвої, О. Савченко та ін. Проблема якості дошкільної освіти відображена у наукових працях В. Алямовської, Л. Артемової, О. Кононко, О. Коваленко, І. Карабаєва, К. Крутій, Н. Лисенко, Т. Лукіної, О. Янко та ін.

Провідні вчені у галузі дитячої психології та дошкільної педагогіки (Н. Авдеева, М. Єлагіна, В. Давидов, Л. Венгер, О. Запорожець, В. Котирло, В. Мухіна та ін.) до концептуальних характеристик якості вітчизняної дошкільної освіти віднесли такі положення: якість дошкільної освіти є національним пріоритетом; висока якість дошкільної освіти передбачає органічний зв'язок освіти і науки, педагогічної теорії і практики; модернізація системи дошкільної освіти спрямована на забезпечення її якості відповідно до найновіших досягнень

вітчизняної і світової науки, культури та соціальної політики. Згідно з цим інноваційний розвиток дошкільної освіти пов'язується сьогодні з реалізацією принципу дитиноцентризму як відбиття нових тенденцій в динаміці сучасного світу, де саме розвиток особистості стає показником прогресу.

Як зазначає Н.О. Фроленкова, якість дошкільної освіти – це збалансована відповідність усіх аспектів освіти певній меті, потребам, вимогам, нормам і стандартам; сукупність якостей і характеристик, реалізація яких в педагогічному процесі сприяє різнобічному розвитку дитини, збереженню її здоров'я, успішному переходу до наступного вікового періоду.

В енциклопедії освіти за редакцією В. Кременя зазначено: «Якість дошкільної освіти – цілісна характеристика системи як першої ланки освіти з боку її відповідності потребам зростаючої особистості, сім'ї як споживачів соціальних послуг і держави як соціального замовника. Якість дошкільної освіти характеризується сукупністю властивостей та мірою корисності, які зумовлюють її здатність повно задовольняти особисті та суспільні потреби. Ідеальною моделлю сучасної дошкільної освіти є висока за якісно-кількісними показниками, теоретико-методологічними засадами, організаційно-методичними умовами, результатами навчально-виховної роботи освіта [3].

На думку О. Кононко, головними критеріями оцінки ефективності дошкільної освіти є показники особистісного зростання дитини: чим адекватніше, ефективніше та різноманітніше розв'язує дитина доступні вікові навчальні та життєві проблеми, тим вища оцінка роботи закладу дошкільної освіти.

Саме на формування цих якостей орієнтовані наукові дослідження українських учених. Так, зокрема в працях Г. Бельської увага акцентується на формування фахової компетентності

майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти [8]. В наукових доробках Н. Лисенко досліджуються питання підготовки майбутніх вихователів до дослідницько-пошукової й екологічної діяльності дітей [6]. Н. Грама розкриває теоретичні й методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до економічного виховання дітей дошкільного віку [3]. Вчені Т. Жаровцева, Т. Танько, Г. Троцько визначають зміст, етапи й компоненти професійної підготовки майбутніх вихователів, а також зауважують, що цей процес є складним і базується на основних дидактичних закономірностях [5]. У свою чергу, О.Семенов досліджує особливості професійної підготовки майбутніх вихователів у контексті формування творчої спрямованої особистості дитини дошкільного віку [10].

Виклад основного матеріалу. Оцінювання якості дошкільної освіти є важливою складовою професійної підготовки майбутніх вихователів, адже саме від оцінювання та забезпечення якості значною мірою залежить організація професійної підготовки майбутніх вихователів у напрямі її полівекторності, гнучкості, динамізму, мобільності; їх професійна компетентність і готовність до професійної діяльності й здатність здійснювати даний процес у закладі дошкільної освіти. До критеріїв оцінки результатів дошкільної освіти, що засвідчують її якість, традиційно відносять: показники особистісного росту випускника закладу дошкільної освіти, серед яких виокремлюють сформованість базових якостей особистості та обсяг засвоєної в межах освітньої програми навчальної інформації; вмотивованість поведінки; дотепність та допитливість, загальний рівень підготовленості до навчання [2, с. 12]. При цьому класики дошкільної освіти підкреслюють, що змістом освіти для дітей дошкільного віку повинна стати ампліфікація розвитку, тобто максимально повне проживання та розширення можливостей самого дошкільного дитинства. Ці критерії задано таким чином: розвиток пізнавальної активності; розвиток мислення; розвиток комунікативних здібностей; розвиток символічних здібностей (уяви та гри). При цьому результативність розвитку дитини дошкільного віку оцінюється за наявності таких ключових компетенцій як: соціальна, комунікативна, діяльнісна, здоров'язберігаюча, інформаційна.

Професійна підготовка майбутніх вихователів ЗДО є складним процесом і передбачає не лише формування професійної компетентності майбутніх фахівців, але й їх готовність до майбутньої педагогічної діяльності як феноменальне особистісне новоутворення, що містить психологічну установку на роботу з дітьми, комунікативність, емпатію та рефлексію.

Результатом дослідження професійної підготовки майбутніх вихователів є її якість, яка розкривається в стійких тенденціях професійного зростання й особистісного становлення майбутніх фахівців дошкільної освіти, у розвитку студентського самоврядування, педагогічного й студентського колективу.

Об'єктивна оцінка результатів забезпечує коригування професійної підготовки майбутніх вихователів, що, в свою чергу, сприяє підвищенню компетентності суб'єктів освітнього процесу в ЗВО, особистісному й професійному зростанню студентів і викладачів, а також пошуку нових змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх вихователів.

Отже, оцінювання якості професійної підготовки майбутніх вихователів, спираючись на системний аналіз і причинно-наслідкові зв'язки, має з'ясувати сутність й зміст досліджуваного процесу, допомогти переосмислити зміст, методи й форми професійної підготовки майбутніх вихователів, запропонувати в разі необхідності, альтернативну модель професійної підготовки. Забезпечення якості професійної підготовки майбутніх вихователів є одним із провідних факторів оптимізації освітнього процесу в закладі вищої освіти, оскільки не лише забезпечує об'єктивну діагностику реального стану професійної підготовки майбутніх фахівців та рівня сформованості професійної компетентності як викладачів, так і студентів, а й стимулює суб'єктів освітнього процесу до самовдосконалення та саморозвитку й мотивує їх до навчально-пізнавальної, професійної діяльності [5, с. 62].

Головним завданням оцінювання якості професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є розробка моделі об'єкта оцінювання, тобто компетентнісної моделі майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти, яка є поданням ідеалу майбутнього фахівця, в якому зібрані всі унормовані вимоги до цілей, завдань, структури освіт-

ньої діяльності, результатів цієї діяльності, які відображають не лише знаннєвий компонент його професійної готовності, а й особистісний і досвідний [2]. Професійна підготовка такого фахівця має цілком і повністю відповідати розробленим стандартам професійної підготовки майбутнього вихователя закладів дошкільної освіти.

Успішне здійснення оцінювання якості професійної підготовки майбутніх вихователів можливе за умови виявлення та врахування об'єктивних і суб'єктивних факторів організації професійної підготовки й урахування найбільш вагомого показника ефективності цього процесу – позитивної динаміки в особистісному становленні та зростанні майбутніх вихователів [5, с. 17].

В основі дослідження якості професійної підготовки майбутніх вихователів лежить педагогічна інформація, що відображає його діяльнєсну сутність. Так, під педагогічною інформацією якості професійної підготовки майбутніх вихователів нами розуміється інформація, яка за своїм змістом є інтегративною, діагностичною, прогностичною, особистісно доцільною, соціально-нормативною й педагогічно-комунікативною, здійснює розвивальний вплив на суб'єктів шляхом актуалізації особистісного, групового й організаційного змісту їхньої освітньо-виховної діяльності. Саме тому в оцінюванні якості професійної підготовки майбутніх вихователів важливим є відповідність його процедур вимогам культури оцінювання, зокрема: чіткість процедури оцінювання, наявність конкретних критеріїв оцінки; кваліфікованість експертів; окреслення форм фіксації інформації й часових характеристик оцінювання; зв'язок оцінювання з системою прийняття управлінських рішень [5, с. 55].

Розкриваючи проблему оцінювання якості професійної підготовки майбутніх вихователів, важливим є з'ясування його *об'єкта, предмету та суб'єктів*.

А. Денисенко [4] до об'єктів відносить а) управлінський апарат; б) педагогічний колектив; в) студентський колектив; г) батьківський колектив; ґ) обслуговуючий персонал; д) громадськість; е) вузівські системи та процеси.

Саме А. Денисенко у своїх дослідженнях використовує також поняття предмету – статистичні дані про стан вихованців, рівень їхньої

вихованості й розвиненості. Авторка дослідницькими засобами називає офіційні документи та матеріали, що містять ці статистичні дані [4].

Нами визначено наступні *об'єкти* оцінювання якості професійної підготовки майбутніх вихователів:

- система планування професійної підготовки майбутніх вихователів;
- змістово-методичне забезпечення професійної підготовки майбутніх вихователів;
- взаємодія суб'єктів професійної підготовки майбутніх вихователів;
- знаннєвий, практично-досвідний та особистісний компоненти професійної компетентності майбутніх вихователів;
- готовність майбутніх вихователів до професійної діяльності в закладі дошкільної освіти.

Тоді *предметом* оцінювання та забезпечення якості є статистичні дані про стан професійної підготовки майбутніх вихователів, компетентність суб'єктів професійної підготовки майбутніх вихователів, рівень професійної підготовленості й вихованості студентів – майбутніх вихователів, а дослідницькими засобами відповідно будуть офіційні документи (навчальні плани, навчальні програми, журнали академічних груп, інші дослідницькі матеріали).

Нами також встановлено, що оцінювання професійної підготовки майбутніх вихователів є якісним відстеженням ефективності застосовуваних педагогічних засобів задля чіткого функціонування всіх структурних компонентів їх професійної підготовки з метою особистісно-професійного зростання студентів у процесі навчання та виховання в закладі вищої освіти. Так, протягом певного періоду (наприклад, усього навчального року) створюється певна база даних з професійної підготовки майбутніх вихователів, яка збирається за блоками і класифікується за певною системою. Створення такої бази є необхідною умовою для аналізу якості професійної підготовки майбутніх вихователів, що в подальшому може слугувати підставою для окреслення нових завдань [7]. Особливо важливим у забезпеченні якості професійної підготовки майбутніх вихователів є створення в закладі вищої освіти сприятливих умов для самоаналізу та самооцінки студентів, а також усвідомлення ними об'єктивних

результатів і прагнення до самовдосконалення та саморозвитку [1].

Оцінка якості професійної підготовки майбутніх вихователів спрямована не лише на відстеження результатів діяльності її суб'єктів, але й на вплив її функціонування як системи.

Оцінювання професійної підготовки майбутніх вихователів має визначати моменти переходу кількісних показників у якісні (наприклад, високі кількісні показники оцінювання успішності студентів відповідають високій якості їх готовності до практичної педагогічної діяльності; кількість проведених виховних заходів у ЗВО трансформується в їх якість та результат їх проведення; кількість учасників у певному освітньому заході в якість їхньої участі тощо); коригувати й диференціювати існуючі зміст, форми й методи організації професійної підготовки майбутніх вихователів (не лише в межах аудиторних занять, а й у позааудиторний час, під час проходження різного виду практик, організації самостійної роботи тощо); прогнозувати й проектувати нові технології професійної підготовки.

Інтегрована діяльність усіх суб'єктів освітнього процесу спрямовується на пошук нових педагогічних технологій, на визнання пріоритету їх самовиховання, самовдосконалення, самоосвітньої роботи, спрямованої на розвиток власного потенціалу.

Практика проведення досліджень свідчить про те, що успішна реалізація оцінки якості професійної підготовки майбутніх вихователів є справою непростюю й вимагає від його організаторів та суб'єктів не лише теоретичної підготовки з теорії (знань про сутність, структуру, функції, принципи, інструментарій), але й володіння певними вміннями. Як нами вже було зазначено раніше, для успішного проведення дослідження якості професійної підготовки майбутніх вихователів суб'єкти (викладачі, а також і студенти) мають володіти *наступними вміннями*:

1) цілевизначення, тобто вміння чітко й конкретно ставити мету й визначати завдання;

2) планування – вміння планувати, підбирати й розподіляти дії; вибирати найбільш ефективні форми, методи і засоби діяльності;

3) мотиваційно – стимулювальними, зокрема вміння діагностувати інтереси, потреби й мотиви діяльності студентів; підтримувати

їх активне позитивне ставлення до майбутньої професійної діяльності; сприяти розвитку потреби студентів у самоаналізі, самопізнанні, саморозвитку, саморегуляції та самовдосконаленні;

4) конструктивними, тобто творче й різноманітне використання різних форм, методів і засобів як в організації професійної підготовки майбутніх вихователів, так і застосування різних методик та інструментарію проведення дослідження;

5) дослідницькими, зокрема вміннями робити наукові припущення, здійснювати педагогічний експеримент, проводити спостереження, аналізувати отримані дані;

6) комунікативними, а саме – налагоджувати партнерські, суб'єкт-суб'єктні відносини з усіма учасниками освітнього процесу; діагностувати комунікативні якості майбутніх вихователів і враховувати їх; створювати в групі доброзичливу, сприятливу атмосферу й партнерські взаємини між викладачами і студентами;

7) рефлексивно-аналітичними, тобто вміннями аналізувати результати, об'єктивно оцінювати рівень якості професійної підготовки майбутніх вихователів; з'ясувати причини труднощів і проблем, які виникали, аналізувати помилки й прогнозувати шляхи їх запобігання й усунення; за результатами аналізу робити узагальнення й висновки, які використовувати під час планування подальшої діяльності;

8) контрольнo-корегувальними, зокрема вміннями контролювати, аналізувати й оцінювати не лише досліджуваний процес, але й власну діяльність з організації дослідження, діагностувати її результативність; за необхідності – корегувати як організацію професійної підготовки, так і організацію оцінки якості професійної підготовки майбутніх вихователів [4,8].

Якість дошкільної освіти характеризується сукупністю властивостей та мірою корисності, які зумовлюють її здатність повно задовольняти особисті та суспільні потреби. Ознакою якості дошкільної освіти є якість її змісту. Кожен педагогічний колектив має спрямувати свої зусилля не лише на надання дітям знань, створення умов для оволодіння уміннями та навичками, а й на їх розвиток. Головними критеріями оцінки ефективності дошкільної освіти є показники особистісного зростання дитини: чим адекват-

ніше, ефективніше та різноманітніше розв'язує дитина доступні вікові навчальні та життєві проблеми, тим вища оцінка роботи дошкільного закладу (О. Кононко). Щоб підвищити якість освіти у закладах дошкільної освіти, необхідно урізноманітнювати форми цілеспрямованого навчально-виховного впливу, зокрема шляхом: проведення індивідуальних занять, гурткової (секційної, студійної) роботи; застосування в освітній роботі педагогічних інновацій, сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій; вивчення, узагальнення та поширення перспективного педагогічного досвіду; активізації взаємодії з родинами; удосконалення механізмів моніторингу якості освітнього процесу [9, с. 22].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Ефективно проведені дослідження, зокрема оцінювання дає його суб'єктам інформацію про реальний стан і рівень організації роботи, про допущені помилки, про напрями усунення останніх, оскільки прогалини у роботі суб'єктів завжди позначаються на рівні вихованості. У такому тлумаченні можемо стверджувати про механізм активної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що дає змогу сформувати вміння проектувати власну діяльність, спрямовану на досягнення запланованого результату.

Якість вирішення завдань дошкільної освіти забезпечується підтримкою високого рівня професійної підготовки кадрів дошкільної ланки освіти та розповсюдженням сучасних навчально-методичних напрацювань, що відображають цінний педагогічний досвід вітчизняних і зарубіжних фахівців. Сучасна професійна підготовка кадрів до забезпечення якості освітнього процесу в дошкільних установах потребує ґрунтовного наукового дослідження, розробки методичного забезпечення означеного процесу, значного переосмислення його суті, мети, оновлення змісту, тісної взаємодії науковців і практиків [3, с. 11].

Ми вважаємо, що забезпечення якості освітніх послуг у закладі дошкільної освіти як компонента позитивного іміджу установи буде ефективним, якщо в студентів на етапі фахової підготовки цілеспрямовано формувати готовність до забезпечення якості освіти в дошкільному закладі, враховуючи освітній ступінь. Для цього необхідно збагачувати зміст психолого-педагогічних і фахових методик темами, а педагогічні практики – завданнями, які формують відповідні компетентності в цій галузі, а також вводити до навчальних планів спеціальні курси, наприклад, «Оцінювання та забезпечення якості дошкільної освіти», «Моніторинг освітнього процесу ЗДО».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вимірювання в освіті / За редакцією О.В. Авраменко. Кіровоград, 2011. 360 с.
2. Горішній З.А. Сформувані потреби активної діяльності. Прогнозування ефективності навчально-виховного процесу. Управління освітою, 2007. № 3. С. 14–21.
3. Грама Н.Г. Теоретико-методичні засади фахової підготовки педагога-вихователя дошкільного закладу до економічного виховання дітей : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.04. Харків, 2004. 45 с.
4. Денисенко А.О. Організація моніторингу виховної системи вищих педагогічних навчальних закладів : дис... канд. пед. наук : 13.00.01/ Харків. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди. Харків, 2008. 220 с.
5. Дурманенко О.Л. Педагогічні умови моніторингу організації виховної роботи у вищих навчальних закладах: дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Уманський держ. пед. університет імені Павла Тичини. Умань, 2014. 263 с.
6. Крутій К.Л. Моніторинг як сучасний засіб управління якістю освіти в дошкільному закладі : монографія. Запоріжжя, 2006. 172 с.
7. Крутій К.Л. Проблеми запровадження моніторингу дошкільної освіти та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. Випуск 2 (2). 2015. С. 67–70.
8. Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці : монографія. Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, З.Н. Борисова / за заг. ред. І.І. Загарницької. Київ, 2009. 310 с.
9. Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності: монографія / за заг. ред. А.М. Богуш. Одеса, 2013. С. 197–224.
10. Семенов О.С. Освітнє середовище позашкільного навчального закладу як чинник формування творчої спрямованої особистості старшого дошкільника. *Освітній простір України*. 2016. Вип. 6. С. 127–135.

REFERENCES:

1. Vimiryuvannya v osviti (2011) / Za redakciyeyu O.V. Avramenko. [Measurement in education]. Kirovograd, 360 s. [in Ukrainian].
2. Gorishnij Z. A. (2007) Sformuvati potrebu aktivnoyi diyalnosti. Prognozuvannya efektyvnosti navchalno-vihovnogo procesu. [To form the need for active activity. Forecasting the effectiveness of the educational process]. *Upravlinnya osvityu*, № 3. S. 14-21. [in Ukrainian].
3. Grama N.G. (2004) Teoretiko-metodichni zasadi fahovoyi pidgotovki pedagoga-vihovatelya doshkilnogo zakladu do ekonomichnogo vihovannya ditej [Theoretical and methodical bases of professional preparation of the teacher-educator of preschool institution for economic education of children]: avtoref. dis... d-ra ped. nauk: 13.00.04. Harkiv, 45 s. [in Ukrainian].
4. Denisenko A. O. (2008) Organizaciya monitoringu vihovnoyi sistemi vishih pedagogichnih navchalnih zakladiv [Organization of monitoring of the educational system of higher pedagogical educational institutions]: dis...kand. ped. nauk: 13.00.01 / Harkiv. nac. ped. un-t imeni G.S.Skovorodi. Harkiv, 220 s. [in Ukrainian].
5. Durmanenko O. L. (2014) Pedagogichni umovi monitoringu organizaciyi vihovnoyi roboti u vishih navchalnih zakladah [Pedagogical conditions for monitoring the organization of educational work in higher educational institutions]: dis... kand. ped. nauk: 13.00.07 / Umanskiy derzh. ped. universitet imeni Pavla Tichini. Uman, 263 s. [in Ukrainian].
6. Krutij K. L. (2006) Monitoring yak suchasnij zasib upravlinnya yakistyu osviti v doshkilnomu zakladi [Monitoring as a modern tool for quality management of education in preschool]: monografiya. Zaporizhzhya, 172 s. [in Ukrainian].
7. Krutij K. L. (2015) Problemi zaprovadzhennya monitoringu doshkilnoyi osviti ta shlyahi yih virishennya. [Problems of introduction of monitoring of preschool education and ways of their decision]. *Naukovij visnik Mukachivskogo derzhavnogo universitetu. Seriya «Pedagogika ta psihologiya»*. Vipusk 2 (2). S. 67–70. [in Ukrainian].
8. Pidgotovka vihovatelya do rozvitku osobistosti ditini v doshkilnomu vici: monografiya. (2009) G. V. Byelyenka, O. L. Boginich, Z. N. Borisova /za zag. red. I. I. Zagarnickoyi. [Preparation of the educator for the development of the child's personality in preschool age] Kyiv. 310 s. [in Ukrainian].
9. Rozvitok osobistosti ditini doshkilnogo viku v riznih vidah diyalnosti: monografiya (2013) / za zag. red A. M. Bogush. [The development of the personality of a preschool child in various activities]. Odesa, S. 197–224. [in Ukrainian].
10. Semenov O.S. (2016) Osvitnye seredovishe pozashkilnogo navchalnogo zakladu yak chinnik formuvannya tvorcho spryamovanoi osobistosti starshogo doshkilnika. [The educational environment of an out-of-school educational institution as a factor in the formation of a creatively oriented personality of a senior preschooler] *Osvitnij prostir Ukrayini*. Vip. 6. S. 127–135. [in Ukrainian].